

ДО ПИТАННЯ РІВНЯ ЖИТТЯ НАСЕЛЕННЯ ХМЕЛЬНИЦЬКОЇ ОБЛАСТІ

Наукові праці МАУП, 2007, вип. 1(15), с. 28–31

На підставі даних статистичних органів висвітлено ключові аспекти рівня та якості життя домогосподарств, розміру їх доходів для задоволення основних життєвих потреб. Наведено динаміку і найхарактерніші оцінки загального рівня добробуту населення. Акцентовано увагу на переважаючих статтях витрат домогосподарств.

В умовах ринкових відносин роль домашніх господарств в економічному розвитку суспільства значно зростає, адже вони пропонують чинники виробництва, споживають переважну частину отриманого доходу, здійснюють заощадження. Провідною функцією домогосподарств на ринку ресурсів є постачання людських ресурсів, здатних до праці. Працівник, виробляючи продукцію на підприємстві або виробляючи власну продукцію, забезпечує суспільство результатами своєї праці. Тобто домогосподарство також є первинним осередком споживання виробленої продукції. Зростання платоспроможного попиту стимулює збільшення національного виробництва нових товарів і послуг. Ефективне використання людських ресурсів з метою отримання доходу як засобу свого існування і рівень споживання виробленої продукції та послуг характеризують умови відтворення трудових ресурсів, робочої сили. Процес відтворення робочої сили зумовлений відповідними соціально-економічними показниками, зокрема рівнем життя домогосподарств.

Спробуємо в цій статті виявити основні тенденції рівня життя і забезпеченості домогосподарств, а також розглянемо найбільш характерні самооцінки загального рівня добробуту населення Хмельницької області, що ґрунтуються на даних статистичних служб.

Останнім часом проблемі життєвого рівня населення приділяється багато уваги. Статистичні

органи України впродовж п'яти останніх років проводять широкі за масштабністю і глибокі вибіркові обстеження умов життя населення. Щороку відбувається ротація учасників обстежень. І хоча характеристика умов життя домогосподарств переважно подається у формі самооцінок домогосподарств рівня своїх доходів, основні результати цих обстежень привертають до себе увагу потенційних користувачів. При цьому важливо розуміти, що самооцінка подає суб'єктивне визначення громадянами достатності своїх доходів для задоволення основних життєвих потреб. Середні самооцінки рівня та якості життя нашого населення є дуже скромними, не завищеними і ще далекими від європейських критеріїв [5, 7].

Загальна кількість домогосподарств у Хмельницькій області у 2004 р. становила 516,5 тис., з них у міських поселеннях — 50,2 %, у сільській місцевості — 49,8 %. Фактичні середньомісячні сукупні витрати одного домогосподарства склали у цей період 868,9 грн, що майже на третину збільшились порівняно з попереднім роком. Міське домогосподарство витрачало в середньому 1050,3 грн, сільське — 686,2 грн. У розрахунку на одного члена домогосподарства розмір сукупних витрат становив 324,2 грн, у міських домогосподарствах — 386,1 грн, у сільських — 259,9 грн. За 2002–2004 рр. відбулося наближення показника середньомісячних сукупних витрат однієї особи до рівня прожиткового мінімуму відповідно з 60,4 до 89,5 % [6, 3].

Населення Хмельницької області за рівнем середньодушових сукупних витрат у місяць можна поділити на групи: до 120 грн – 11,3 % домогосподарств; 120–210 грн – 23,3 %, 210–360 грн – 35,9 %; понад 360 грн – 29,5 %. При цьому частина населення області із середньодушовими сукупними витратами у місяць нижче прожиткового мінімуму на той період мала тенденцію до зменшення [6, 3].

Переважною статтею сукупних витрат домогосподарств залишаються витрати на харчування. У 2003 р. вони становили 60,6 %, а у 2004 р. – 56,8 % [6, 4]. Якщо порівняти з європейськими мірками, де частка витрат населення на харчування становить 20–30 %, то ситуацію у Хмельницькій області можна охарактеризувати як малопривабливу. Середньомісячна вартість харчування однієї особи становила 184 грн, що складає 91,5 % вартості нормативного набору продуктів харчування.

Найбільш узагальнюючі оцінки рівня добробуту населення області наведено у табл. 1 [8, 3].

З наведених даних видно, що у 2000 р. в області було 17,4 % домогосподарств, доходи яких не дозволяли забезпечити навіть нормального харчування. Кількість таких домогосподарств упродовж п'яти років зменшилась до 8,8 %, а кількість домогосподарств, доходи яких витрачались лише

на харчування, зменшились за цей період із 41,8 до 35,3 %.

Водночас учасників опитування, доходи яких вважаються достатніми, але цього замало, щоб робити заощадження, збільшилось з 37,8 % на початок періоду до 51,1 % у 2004 р. А кількість домогосподарств з достатніми доходами, коли можна було робити заощадження, зросла з 3 % у 2000 р. до 4,8 % у 2004 р. Як бачимо, домогосподарств з достатніми доходами, на жаль, дуже мало.

У цілому динаміка рівня добробуту населення області відображає певне покращення його соціально-економічного стану. При цьому не слід забувати про різке зменшення ВВП і тієї його частини, що розподілялася на споживання, у кризовий період (1991–1999 рр.), що передував часу опитування домогосподарств.

Але загальна тенденція все-таки помітна: переважна частина доходів домогосподарств витрачається на харчування, придбання взуття та одягу, на інші вкрай необхідні товари і послуги. Але якщо майже весь дохід сімей спрямовується на товари першої необхідності і на сплату комунальних послуг, то це свідчить про наявну проблему бідності населення. Це питання вперше було включено у програму опитування за 2004 р. Результати наведено у табл. 2 [8, 4].

Таблиця 1

Розподіл домогосподарств Хмельницької області за самооцінкою рівня доходів (%)

Розмір доходів	2000 р.	2001 р.	2002 р.	2003 р.	2004 р.
Усі домогосподарства	100	100	100	100	100
Доходи достатні і можна робити заощадження	3,0	2,7	2,6	4,5	4,8
Доходи достатні, але заощаджень не робили	37,8	37,4	38,9	40,8	51,1
Доходи витрачались тільки на харчування	41,8	44,5	36,1	46,1	35,3
Доходів бракує навіть на достатнє харчування	17,4	15,4	22,4	8,6	8,8

Таблиця 2

Рівень матеріального доходу населення Хмельницької області за самооцінкою домогосподарств (%)

Регіон	Рівень достатку домогосподарства			
	заможне	середнього класу	бідне	без відповіді
Україна	0,2	21,2	77,5	1,1
Хмельницька область	0,6	12,4	82,9	4,1

З наведених даних випливає, що заможними вважає себе невеличка частка домогосподарств області, тобто 0,6 % порівняно з показником 0,2 % по Україні. Це свідчить про рівень уявлення жителів області щодо показника заможності. До середнього класу як бажаної основи сучасного суспільства відносять себе 12,4 % домогосподарств (по Україні 21,2 %). Переважна більшість домогосподарств 82,9 % зараховує себе до бідних. Це пов'язано також із структурою населення, яке зайняте переважно у сільському господарстві, де найнижчий рівень доходів працівників. А основний дохід частина населення заробляє як наймані працівники. Зауважимо, що в Україні неприпустимо мала частка заробітної плати у складі ВВП, що йде врозрід із світовою тенденцією. Наше відставання за цим показником від розвинених країн світу характеризує загальний стан розвитку економіки України, неефективне функціонування якої негативно впливає на матеріальний добробут більшої частини населення. Зазначимо, що частка заробітної плати у сукупних доходах населення складає в області тільки третину, це теж пов'язано із загальним спадом виробництва, скороченням зайнятості, тінізацією економіки.

Хоча зниження економічного розвитку України, зокрема Хмельницької області, не могло не позначитись на рівні життя населення, більша частина жителів області не втрачає надій на поліпшення стану справ (табл. 3) [8, 4]. Із наведених у таблиці даних видно, що у чверті домогосподарств області у 2004 р. матеріальний добробут не поліпшився, а у понад половини домогосподарств він залишився без змін.

Із наведених у табл. 3 даних також видно, що спостерігається тенденція до зниження частки домогосподарств, у яких матеріальний стан погіршився за попередні 12 місяців: з 32,4 % у 2000 р. до 18,2 % у 2004 р. Одночасно зростає кількість домогосподарств, у яких добробут зростає або не погіршується.

Про оптимістичну налаштованість населення Хмельницької області свідчать також дані щодо можливих позитивних змін у наступні 12 місяців. Надії на покращення матеріального стану висловили 25,8 % домогосподарств, на те, що їхній добробут не погіршиться, сподівається майже половина домогосподарств. Лише 5,4 % домогосподарств області заявили про можливе погіршення свого матеріального стану. Слушно зауважити при цьому, що у 2000 р. аналогічних заявників було 24,2 %. Тобто все більше жителів області сподіваються на покращення свого матеріального добробуту.

Характерним є розуміння домогосподарствами того, хто має відповідати за їхній добробут. У січні 2005 р. 13,2 % родин вважали, що за це цілком має відповідати держава, 19,4 % – переважно має відповідати держава, 61,8 % – має відповідати одночасно держава і самі домогосподарства. Таким чином, 94,4 % домогосподарств зростання свого матеріального добробуту якоюсь мірою пов'язують з державою. Лише 4,5 % домогосподарств відповіли, що вони переважно розраховують на свої сили, а 0,8 % вважають, що вони самі відповідають за матеріальний стан домогосподарств. Тут ми зустрічаємось із спадщиною минулих часів, коли була поширена думка,

Таблиця 3

Оцінка домогосподарств свого матеріального стану (%)

Рівень матеріального стану	2000 р.	2001 р.	2002 р.	2003 р.	2004 р.
За останні 12 місяців:					
• покращився	19,5	16,5	15,0	7,4	25,6
• залишився без змін	48,1	59,1	57,5	63,6	55,2
• погіршився	32,4	24,4	27,5	29,0	18,2
• не змогли відповісти	–	–	–	–	1,0
У наступні 12 місяців:					
• покращиться	22,5	17,4	17,8	11,8	25,8
• залишиться без змін	52,0	70,0	63,6	70,0	49,2
• погіршиться	24,2	12,4	18,6	18,2	5,4
• не змогли відповісти	1,3	0,2	–	–	19,6

що лише держава зобов'язана поліпшувати життя народу.

Очевидно, що перехід до ринкової економіки, тобто перехід кожного домогосподарства, кожного його члена до ринкових відносин, вимагає від нас переорієнтування на власні зусилля, які б сприяли поліпшенню нашого життя, і покладати менше сподівань на державу. Особливо це стосується економічно активної частини населення. Зростання економіки створює підґрунтя для зменшення безробіття, підвищення доходів від трудової діяльності.

Поряд з реформуванням системи оплати праці, забезпеченням зменшення економічної нерівності різних верств населення державі необхідно активніше впроваджувати гнучку і прогресивну податкову систему, стимулювати розвиток малого і середнього бізнесу, легалізувати тіньову економіку й незареєстровані доходи. Внаслідок цього має не тільки підвищитись рівень життя переважної частини населення, а й зменшитись рівень бідності.

Література

1. Архангельський Ю. Дієві чинники зменшення бідності в Україні // Україна: аспекти праці. — 2005. — № 1. — С. 35–40.
2. Десять рішень уряду для добробуту людей // Уряд кур'єр. — 2005. — 15 квіт. — С. 1–2.
3. Кваснікова Г. С. Доходи населення та економічний стан держави // Економіка АПК. — 2005. — № 1. — С. 116–121.
4. Пасхавер Б. Продовольчий аспект подолання бідності // Економіка України. — 2004. — № 10. — С. 71–77.
5. Ревенко А. Як ми живемо: самооцінка населення // Дзеркало тижня. — 2005. — № 34, 3 верес. — С. 7.
6. Рівень життя домогосподарств Хмельниччини у 2004 р. / Головне управління статистики у Хмельницькій області. Вих. № 09–01/02 від 31 січня 2006 р. — Хмельницький, 2006.
7. Саввов А. І. Доходи населення України та їх динаміка // Формування ринкових відносин в Україні. — 2005. — № 9. — С. 121–126.
8. Самооцінка домогосподарствами Хмельниччини рівня своїх доходів (за даними вибіркового опитування домогосподарств у січні 2005 р.) / Головне управління статистики у Хмельницькій області. Вих. № 09–01/40 від 22 липня 2005 р. — Хмельницький, 2005.

За даними вибіркового опитування домогосподарств Хмельницької області, у 2004 р. заможними вважають себе лише 0,6 %, до середнього класу відносять себе 12,4 % респондентів, а переважна більшість домогосподарств (82,9 %) зараховує себе до бідних. Очевидно, що перехід до ринкової економіки вимагає від нас переорієнтування на власні зусилля, які б сприяли поліпшенню нашого життя, і зменшення сподівань лише на державу.

According to the data of the selective interrogation of households in Khmelnytsky region in 2004, only 0,6 % of the respondents consider themselves to be prosperous; 12,4 % attribute themselves to the middle class, and the majority of the respondents — 82,9 % — think themselves to be poor. It is evident that the shift to the market economics demands taking our bearings to our own efforts, increasing initiative as for improvement of our living and reducing our relying on the State.

Надійшла 12 березня 2007 р.